

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DIN PERIOADA SECOLELOR VI-XI D. HR. ÎN SPAȚIUL EST-CARPATIC (I)

Violeta-Anca Epure

***Résumé:** L'article ci-joint se propose de passer en revue plusieurs découvertes archéologiques provenant de l'espace est - carpatique et représente la première partie d'un projet plus vaste. Dans la partie de début, l'auteur présente les habitats et les types d'habitations spécifiques pour la période comprise entre le VI-ème et le IX-ème siècles et ensuite ceux caractéristiques pour le X-ème et le XI-ème siècles. La fin de l'article est dédiée à une série de découvertes de nécropoles et de tombeaux isolés faites entre 1957-1979, datant de la même époque.*

Evoluția civilizației din Moldova în perioada secolelor VI-XI d. Hr. prezintă un interes aparte pentru că în perioada menționată au avut loc transformări considerabile de ordin economic, social, politic. Arheologia a oferit informații referitoare la evoluția societății din a doua jumătate a primului mileniu d. Hr. și de la începutul celui de-al doilea, oferind astfel posibilitatea, în lipsa izvoarelor scrise de a înțelege și a cunoaște întreaga dezvoltare social – economică, politică, culturală și spirituală din această regiune.

Prezentul studiu constituie prima parte a unui proiect mai vast al cărui scop este trecerea în revistă și interpretarea principalelor descoperiri de la est de Carpați din perioada secolelor VI-XI d. Hr. Pentru început, am avut în vedere așezările și locuințele, precum și necropolele și mormintele izolate descoperite în perioada 1957-1979. Precizăm că descoperirile sunt prezentate în funcție de perioada din care provin și nu după anul descoperirii. Pe viitor, intenționăm să continuăm demersul nostru științific; dorim să redăm o imagine de ansamblu și cât mai completă asupra descoperirilor din spațiul și din epoca mai sus menționate până în perioada contemporană.

A. Așezări și locuințe. Pentru perioada cuprinsă între secolele VI-IX, pe teritoriul Moldovei au fost documentate două tipuri de așezări: așezări deschise și așezări întărite cu valuri de pământ și șanțuri de apărare.

Așezările neîntărite, cu o răspândire foarte largă, caracteristice mileniului I sunt, în general, situate pe pantele line și însoțite din apropierea surselor de apă, pe terasele inferioare și mijlocii ale râurilor și lacurilor și mai rar în zonele inundabile¹. De exemplu, așezarea de la Mănoaia-Costișa se află pe terasa joasă de pe malul stâng al râului Bistrița, în imediata apropiere a unor izvoare. Așezarea de la Bacău-Curtea Domnească se află tot pe terasa inferioară a Bistriței. Așezările de la Davideni I și Davideni II se află pe terasa inferioară din dreapta râului Moldova. Pe malul stâng al pârâului Berești se situează așezarea din secolele VIII- IX de la Berești Bistrița. Pe terasa înaltă din dreapta Siretului a fost descoperită așezarea de la Adjutul Vechi². Suprafețele lor variază ca mărime, cele mai mari putând atinge o suprafață de aproximativ 20 ha. Relativ mai întinse au fost „Codrul Cosminului”, nr. 12, 2006, p. 35-42

așezările de la Davideni-Neamț, punctul Izvoare, Spiești, Bacău-Curtea Domnească, Izvoare-Bahna, Poiana-Dulcești, Ștefan cel Mare. S-au descoperit, însă, și așezări mai mici, în funcție de configurația terenului; este cazul celor de la Costișa-Mănoaia, Davideni II, Brășăuți, Văleni-Neamț, Gura Văii, Berești-Bistrița³. Menționăm descoperirile de așezări rezultate în urma unor săpături sistematice de la Hlincea, Spinoasa, Băiceni (Iași), Vădeni, Epureni, Fălciu, Bogdănești (Vaslui), Oituz, Lichitișeni (Bacău); la Suceava – Drumul Național, Horodiștea-Botoșani, Sipeni-Vaslui, așezările erau situate pe înălțimi destul de mari; la Prodana-Bârlad și Roșiești-Vaslui, ele se aflau pe mici grinduri de pământ, înconjurată de ape, relieful fiind utilizat în aceste cazuri ca un mijloc de apărare. În cuprinsul mai multor așezări s-au putut identifica mai multe niveluri, ceea ce dovedește continuitatea de locuire pe locul respectiv: Spinoasa, Hlincea, Băiceni, Miroslava, Chiperești (Iași), Dodești, Fălciu, Vădeni- Murgeni (Vaslui), Suceava-Drumul. La Costișa- Mănoaia a fost surprinsă o succesiune de niveluri arheologice începând cu secolele II-III până în secolul VI. La Bacău-Curtea Domnească sub așezarea de secolele VI-VII se află una de secolele IV-V⁴. În cadrul unor așezări (Hlincea, Spinoasa -Iași, Poiana-Neamț) s-a observat dispunerea locuințelor în „cuiburi”, organizate astfel, probabil pe criterii social-familiale; alteori, acestea erau dispuse în șiruri paralele ca la Dodești-Vaslui⁵. Amplasarea locuințelor în cadrul așezărilor nu s-a făcut după un anumit plan, ținându-se cont mai întotdeauna de configurația terenului, „preferându-se, de exemplu, apropierea de marginea teraselor și de ape și evitându-se viroagele, porțiunile de albiere, care ar fi favorizat formarea torenților din ploi și topirea zăpezilor, care ar fi pus în primejdie existența acestor locuințe⁶. În secolele VI-IX, în majoritatea cazurilor, acoperișul era în două ape, mai ales la locuințele mai mari. În cazul locuințelor mai mici, acoperișul era probabil într-o singură pantă sau conic. În unele locuințe de la Davideni (L15 și L19), Izvoare-Bahna (L 9) s-au aflat lavițe cruțate de lut de dimensiuni variabile. La Davideni (L 12) s-a descoperit o laviță (bancă) pe pari fixați în pământ⁷.

Așezările întărite sunt pentru perioada menționată destul de rare; ele apar către sfârșitul secolului al VIII-lea și vor cunoaște o perioadă de maximă folosire în secolele IX-XI. În Moldova se cunosc cu certitudine așezările de acest tip de la Fundu-Herței, Dersca, Baranga-Hudești, Ibănești, Cobâla, Horodiștea, Tudora (Botoșani), Pocreaca, Satu Nou (Iași), Kalfa în Basarabia. Situate fără excepție pe promontorii înalte, abrupte, cu suprafața destul de îngustă, reprezentând prelungiri ale unor platforme sau dealuri mai mari, ele erau apărate de două sau trei valuri de pământ și șanțuri. La Fundu-Herței, așezarea era înconjurată pe pantele de la poalele promontoriului de o palisadă simplă de lemn, distrusă prin incendiu. Așezările fortificate reprezentau locuri necesare refugierii și apărării comunităților umane care-și duceau existența în așezările deschise din preajma lor. Cert este faptul că ele constituiau puncte de sprijin ale unor formațiuni politice autohtone⁸.

În urma cercetărilor efectuate s-au identificat trei tipuri de locuințe pentru perioada care ne interesează: bordeiul, semibordeiul și locuința de suprafață.

Bordeiul, destul de rar atestat în cadrul așezărilor, era de formă rectangulară cu colțurile drepte sau ușor rotunjite; adâncimea gropilor varia între 0,80 și 1,20 m, dimensiunile laturilor fiind cuprinse între 3-3,50 m, 3,40-4 m. La majoritatea s-au

identificat gropi de la parii care susțineau acoperișul și pereții la colțuri, pe mijlocul laturilor, uneori chiar în mijloc. În unul din colțuri, pe latura din fața intrării se afla, de obicei, un cuptor fie cruțat din pământ, fie din lespezi de piatră. Într-o locuință de la Băiceni s-au găsit două cuptoare; arheologii au interpretat această situație ca pe o refolosire sau ca pe o suprapunere stratigrafică.

Semibordeiul este caracteristic așezărilor din această vreme. Adâncimea este destul de mică (0,30-0,50 m), majoritatea sunt de formă rectangulară, ușor rotunjite la colțuri, dar s-au descoperit și locuințe de formă trapezoidală (Hlincea) sau pentagonală (Poiana, Brășăuți-Neamț). Dimensiunile laturilor sunt cuprinse între 2,50-3 m și 3,50-4 m, iar majoritatea prezintă la colțuri, pe mijlocul laturilor sau în centrul lor gropi de la parii care susțineau pereții și acoperișul. Materialul din care era construit acoperișul varia de la o regiune la alta, după cum o dovedește cenușa descoperită în așezări: stuf, păioase la șes (Vădeni-Murgeni-Vaslui, Spinoasa-Iași) sau cărbuni la podiș sau munte, provenind, în general, de la lemn de esență moale (Botoșana Suceava, Oituz Bacău). Au fost descoperite semibordeie ale căror acoperișuri și pereți erau susținute de tâlpici de lemn dispuși pe marginea gropii locuinței. La locuințele de la Prodana-Bârlad, Dodești-Vaslui, Suceava-Șipot, arheologii au identificat un sistem de construcție rar folosit: în locul parilor sau al tâlpicilor s-a utilizat o gardină din nuiele mai groase, împletite în jurul a două șiruri paralele de țărui. Acest sistem de construcție se folosea în scopul de a consolida baza pereților în regiunile cu soluri mai umede, unde era necesar ca temelia pereților să fie consolidată. Instalațiile pentru foc apar, de obicei, în unul din colțuri, în fața intrării și mai rar în centrul acestui tip de locuință. În cadrul așezărilor, semibordeiele apar fie în șiruri paralele (Dodești- Vaslui), fie dispuse câte 2-3 în „cuiburi”⁹. Podeaua, întotdeauna orizontală este bătătorită simplu, prin călcare. La Pojorăni-Vaslui și Botoșana-Suceava s-a putut constata o amenajare specială a ei, printr-o luiture subțire. Partea aeriană a pereților era din lemn sau din nuiele lipite cu lut. Fragmente de chirpici arși provenind din luitura pereților au fost scoase la iveală la Suceava, Lozna-Dorohoi, Hlincea, Dorobanțu-Iași. Intrarea în acest tip de locuință a putut fi surprinsă doar în câteva cazuri, ea făcându-se fie printr-un gârlici protejat cu stâlpi mici (Prodana, Simila-Bârlad, Botoșana-Suceava), fie în trepte sau în ușoară pantă (Hlincea-Iași); ea era situată mereu pe latura aflată pe panta terenului¹⁰.

Locuințele de suprafață sunt destul de rar atestate în cadrul așezărilor din această vreme (Spinoasa, Băiceni-Iași, Dodești, Vădeni-Vaslui, Botoșana-Suceava, Cucorăni-Botoșani). Remarcăm locuința de la Udești - Suceava cu un inventar bogat și care prezintă indiciile prezenței unei scări interioare, care permitea accesul la un nivel superior. Ea pare să fi aparținut unui conducător de obște. În general, construite simplu, la suprafața solului sub formă de colibă, din pari subțiri și nuiele sau bârne împletite și lipite cu lut, cu o suprafață redusă, cu podeaua simplă, cu vatra mică formată dintr-o singură lipitură de lut, destul de subțire și destul de rar înconjurată cu pietre de râu sau grezie locală, ele aveau un caracter sezonier, fiind folosite în anotimpurile calde sau în zonele unde clima era mai uscată. În nici una nu s-au descoperit cuptoare. Forma lor este destul de greu de determinat după resturile de chirpici răsfirate pe sol, dar ținând cont de petele de arsură și de podea, probabil aveau forma ovală și mai rar rectangulară¹¹.

În general, așezările din această perioadă au fost distruse prin acțiunea factorilor naturali sau în urma unor incendii întâmplătoare, fără a fi vorba de dispariția totală a unei așezări printr-un incendiu provocat de atacatori, fenomen constatat în alte perioade istorice¹².

Așezările din perioada secolelor X-XI sunt în marea lor majoritate neîntărite, răspândite pe întreg teritoriul Moldovei. Suprafața lor variază în funcție de relief, cele mai întinse putând avea între 5 și 20 ha. Menționăm descoperirile de la Murgeni, Zorleni (Vaslui), Spinoasa, Băiceni, Șorogari (Iași), Oituz (Bacău) situate pe terasele inferioare ale râurilor sau lacurilor, pe pantele line sau pe platforme ușor înclinate către sursele de apă din apropiere. Mai rar, ele sunt așezate în zonele inundabile, cum este cazul la Epureni-Vaslui, Șendreni-Galați. În multe cazuri, așezările din secolele X-XI se suprapun peste altele mai vechi din veacurile VIII-IX. Observăm astfel preferința oamenilor din acele vremuri pentru aceleași zone și forme de relief, precum și evidenta continuitate și stabilitate (Spinoasa, Băiceni-Iași, Dodești, Epureni-Vaslui, Oituz, Oncești-Bacău, Șendreni-Galați, Fundu Herței-Botoșani).

Cercetările de la Fundu Herței, Dersca, Baranga, Cobâla, Ibănești, Tudora (Botoșani) au confirmat faptul că unele așezări întărite ridicate în perioada imediat anterioară veacurilor X-XI și-au continuat existența și și-au păstrat funcția de apărare¹³. Se pare că și pentru această perioadă se menține dispunerea în „cuiburi” a locuințelor (câte 2-3) în cadrul așezărilor pe criterii social-familiale (Șendreni, Dodești, Epureni). La Fundu Herței locuințele erau adosate intenționat la valurile de apărare.

În ceea ce privește **locuințele din secolele X-XI din Moldova**, distingem două tipuri: bordeiul și semibordeiul.

Bordeiul, destul de rar atestat în așezările acestei perioade, este în general de formă rectangulară, cu colțurile ușor rotunjite, cu o adâncime cuprinsă între 0,60-1 m. Lungimea laturilor este cuprinsă între 2,80-3 m și 3,40-4 m. Majoritatea au la colțuri sau pe mijlocul laturilor gropi de la parii care susțineau pereții și acoperișul. La Vădeni-Murgeni, bordeiele au fost săpate pe o pantă foarte înclinată, iar la peretele din spate au fost folosite două rânduri de pari. La Șendreni și Epureni, acoperișul se sprijinea pe tâlpici de lemn, dispuși pe marginea gropii bordeiului. Analiza resturilor de cărbune descoperite în unele așezări a demonstrat că în zonele înalte și împădurite se folosea fagul și stejarul la construcția lor, iar în regiunile de câmpie lemn de esență mai moale – plop, arin. În fața intrării sau cotlonit în peretele natural al locuinței, aceste bordeie aveau un cuptor de piatră sau lut¹⁴.

Semibordeiul, destul de frecvent întâlnit este săpat la mică adâncime (-0,34 - 0,45 m), este de formă rectangulară având colțurile ușor rotunjite; dimensiunile laturilor variază între 2,50-3 m și 3,50-4 m. Podeaua era amenajată simplu din pământ bătătorit. La o serie de semibordeie descoperite la Dodești, Epureni, Băiceni, Oncești au fost identificate la colțuri, pe mijlocul laturilor sau la mijlocul podelei gropi de la parii care susțineau pereții și acoperișul. În urma analizării resturilor de cărbune, s-a ajuns la concluzia că lemnul de construcție provenea de la fag, stejar sau plop. La Epureni a fost descoperit un semibordei care nu avea gropi de la stâlpi. Probabil că în acest caz s-au folosit tâlpile de lemn dispuse pe margini. Pentru încălzit și pregătirea hranei se foloseau vetre simple sau cuptoare din lut sau piatră dispuse într-unul din colțuri. Locuințele din

secolele X-XI sunt asemănătoare ca formă, dimensiuni și sistem de construcție cu cele din secolele anterioare¹⁵.

B. Descoperiri de necropole și morminte la est de Carpați în perioada cuprinsă între secolele VI-XI d. Hr. Documentația privind ritul funerar în regiunea de la est de Carpați în secolele VI-XI este încă lacunară, acest fapt fiind datorat rarității unor descoperiri de necropole sau morminte din această vreme. De altfel, absența lor nu este caracteristică numai teritoriului Moldovei. Inventarul mormintelor este, în general, relativ bogat, mai ales în unele necropole; dar sunt și cazuri când multe morminte nu au nici un fel de inventar¹⁶.

Pe valea Bârladului, pe una din pantele situate în dreapta căii ferate Bârlad-Iași, între halta CFR Dodești și stația CFR Roșiești s-ar fi descoperit mai multe vase de incinerare decorate cu valuri și linii orizontale. Informațiile i-au fost furnizate domnului profesor Dan Gh. Teodor de mai mulți locuitori cu prilejul unor cercetări de suprafață efectuate în zonă; din nefericire, locuitorii respectivi nu au putut să indice cu precizie locul acestei descoperiri¹⁷.

La Coroteni, județul Vrancea s-a descoperit în 1978 un mormânt de inhumație cu scheletul orientat aproximativ vest - est, întins pe spate, cu mâinile pe piept, depus într-o groapă suprapusă de o locuință de secolele VI-VII¹⁸. Remarcăm și descoperirea la Moldoveni, județul Neamț a unui mormânt de inhumație cu orientarea vest-est, descoperit întâmplător în 1970. Din inventarul acestuia provine o fibulă de bronz de tip bizantin, ornamentată cu motive cruciforme, caracteristică pentru secolul al VI-lea¹⁹. În 1967, la Săbăoani-Roman, județul Neamț, s-au descoperit 3 morminte de inhumație cu schelete întinse pe spate și depuse în gropi rectangulare. De la unul din morminte provine o cataramă de bronz bizantină, datând din secolele VI-VII. Tot în 1967, în același județ, la Secuieni au fost descoperite mai multe morminte de inhumație aparținând unei necropole mai mari, distruse de lucrări de interes obștesc și care au fost salvate prin săpăturile arheologice din 1966. Trei gropi erau rectangulare, adânci de circa 0,80 m, cu scheletele întinse pe spate cu mâinile pe lângă corp, orientate fie vest-est, fie nord-sud. Într-unul din morminte au fost descoperite 2 brățări de bronz caracteristice secolelor VI-VII²⁰.

De asemenea, remarcăm mormântul de inhumație descoperit la Dănceni, în Republica Moldova în 1974. Groapa mormântului care era de formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite, cu o adâncime de 1,20m, conținea un schelet întins pe spate, cu o mână de-a lungul corpului și alta pe abdomen, având ca inventar câteva obiecte vestimentare, de podoabă și un vas caracteristic secolelor VI-VII²¹.

La Dănești, județul Vaslui, C. Buraga a descoperit în mod întâmplător în 1965 un mormânt de inhumație, publicat ulterior în mod eronat ca fiind de incinerare, orientat vest-est. Remarcăm catarama de bronz bizantină, datând din secolele VII-VIII, ornamentată cu o cruce ajurată²².

Una dintre cele mai importante descoperiri este cimitirul de incinerare de la Vinețești-Cordeni din județul Vaslui. Descoperit cu ocazia unor lucrări agricole efectuate în 1961, cimitirul a fost distrus, din nefericire, în întregime. După informațiile furnizate de cei care au participat la lucrări, acesta ar fi conținut circa 200 de urne. Vasele conținând resturile incinerate au fost în totalitate sparte, iar obiectele care făceau parte din inventar au fost distruse sau pierdute. Aceeași sursă susține că urnele erau așezate în

șiruri aproximativ paralele sau grupate câte 2-3 de-a lungul pantei pe care era situat cimitirul. Pentru verificarea acestor informații, în același an a fost efectuat un sondaj arheologic, în urma căruia au mai putut fi recuperate câteva resturi ceramice și oase umane incinerate. Pe baza fragmentelor ceramice, necropola a fost încadrată între secolele VIII-IX²³.

Un interes aparte prezintă mormintele de inhumație descoperite în cimitirul de la Stoicani-Galați în 1971. Este vorba de trei morminte făcând, probabil parte dintr-o necropolă mai vastă. Scheletele aveau brațele întinse de-a lungul corpului, fiind depuse în gropi rectangulare cu adâncimea cuprinsă între 0,95-1,90 m. Din mormântul nr. 3 provine un inel de bronz cu montura ornamentală reprezentând o cruce. Obiectele de podoabă descoperite în aceste morminte prezintă analogii exacte cu alte obiecte datând din secolele VIII-IX²⁴.

La Kalfa (Anenii Noi), în Republica Moldova, s-au descoperit 6 morminte de inhumație în 1964-1968, în urma săpăturilor arheologice întreprinse într-o așezare întărită datând din secolele IX-X. Scheletele de copii și adulți cu orientări est-vest sau nord-sud erau întinse pe spate, cu brațele de-a lungul corpului. Mormintele, cu excepția unuia (M6) erau lipsite de inventar. În M6 s-a descoperit un cercel și o cataramă fragmentară din fier; datarea lor în secolele IX-X a fost precizată pe baza fragmentelor ceramice aflate în umplutura gropilor²⁵.

La Lukașovka (Orhei) au fost descoperite, prin săpăturile arheologice întreprinse în anul 1961, 3 morminte de inhumație cu gropi rectangulare, adânci de 0,70-0,75 m, datate pe baze stratigrafice în secolele IX-X. Scheletele orientate est-vest sau est-vest erau întinse pe spate, cu brațele pe piept sau pe abdomen și lipsite complet de inventar²⁶. În 1957, în punctul Valea lui Tuluc din apropierea orașului Galați a fost descoperită o urnă de incinerare cu oase calcinate și cenușă. Vasul borcan utilizat ca urnă după formă, tehnică de lucru, ornament a fost datat în secolele X-XI și aparține în mod sigur culturii Dridu. Tot din secolele X-XI datează câteva morminte de inhumație izolate, care ar putea aparține unor populații nomade (pecenegi, uzi): Grozăști, Probota-Iași, Pogonești-Vaslui, Umbrărești, Berești-Galați, Bârlad, Todireni-Botoșani, Seliște-Orhei. Scheletele erau orientate după ritualuri păgâne, fiind însoțite și de o serie de obiecte de proveniență nelocală²⁷.

În 1964, la Arsura-Huși au fost dezvelite 11 morminte de adulți și copii care făceau parte dintr-o necropolă mai mare, de inhumație, creștină, datând din secolele X-XI. Un număr neprecizat de morminte din această necropolă au fost distruse înainte de efectuarea săpăturilor arheologice de lucrări agricole. Scheletele orientate vest-est erau întinse pe spate, cu mâinile de-a lungul corpului sau pe piept. Unele morminte conțineau piese vestimentare și de podoabă (cercei, inele, butoni), pe baza cărora complexul arheologic a fost datat în secolele X-XI²⁸.

La Băneasa, județul Galați a fost descoperit un mormânt de inhumație, conținând un schelet întins pe spate, cu mâinile pe piept, având ca inventar o sabie din fier, fără gardă, păstrată fragmentar, caracteristică secolelor X- XI²⁹.

La Bârlad, cartier Prodana, în 1960-1961, au fost descoperite 7 morminte de inhumație, orientate vest-est, cu groapa rectangulară, adâncă de 0,60-0,90 cm. Scheletele întinse pe spate, cu brațele de-a lungul corpului sau pe piept nu conțineau nici un fel de

inventar. Necropola, probabil mai întinsă a fost datată în secolele X-XI pe baze stratigrafice³⁰. La Dumești Vechi, județul Vaslui a fost scos la iveală în 1965 un mormânt de înhumăție, adânc de aproximativ 1,35 m, cu scheletul întins pe spate și mâinile de-a lungul corpului. Lângă brațul drept avea un cosor pentru vie și 2 săgeți din fier caracteristice secolelor X-XI. În 1957 a fost descoperit la Erbiceni, județul Iași un mormânt de înhumăție cu groapa rectangulară, adâncă de 1,35m, conținând un schelet întins pe spate, cu mâinile de-a lungul corpului, lipsit de inventar, cu excepția unui fragment de cataramă de bronz specifică secolelor IX-X.

În anul 1965, la Văleni, județul Neamț, cu prilejul săpăturilor întreprinse într-o necropolă dacică de către I. Ioniță și V. Ursache, a fost descoperit și un mormânt de înhumăție, cu groapa rectangulară, adâncă de circa 1,50 m, având scheletul întins pe spate cu mâinile de-a lungul corpului. Ca inventar, se remarcă un cercel de bronz, caracteristic secolelor X-XI.

Cu ocazia săpăturilor întreprinse între anii 1977-1979 la Vornicenii Mari, județul Suceava, a fost scoasă la iveală o necropolă creștină compusă din 52 de morminte de înhumăție. Adâncimea maximă a gropilor era de 1,50 m, scheletele fără sicrie și fără inventar erau orientate exclusiv vest-est. Poziția brațelor era diferită, fie de-a lungul corpului, cu una din mâini pe umăr și cealaltă pe abdomen sau ambele pe abdomen. În unele morminte se remarcă prezența unor fragmente ceramice, precum și a unor resturi de cărbuni de lemn. Pe baza analogiilor, necropola a fost datată în secolele X-XI³¹.

De asemenea, ținem să trecem în revistă și câteva descoperiri din Republica Moldova caracteristice veacurilor X-XI. La Brănești-Orhei au fost scoase la iveală între 1962-1963 un număr de 95 de morminte de înhumăție cu gropi rectangulare, cu adâncimi cuprinse între 0,60-1,10 m. Scheletele orientate în marea lor majoritate vest - est, erau depuse pe spate, cu mâinile de-a lungul corpului sau pe piept, uneori cu un braț pe umăr. Deși cele mai multe morminte nu prezentau inventar, pe baza unor obiecte vestimentare, de podoabă și chiar casnice descoperite în unele morminte s-a făcut încadrarea cronologică în secolele X-XI³².

La Hansca-Căprăria a fost cercetată o necropolă de 75 de morminte de înhumăție între 1963-1964. Gropile rectangulare adânci de 0,60-1,90 m conțineau schelete orientate, în general vest-est, dar și nord-sud, întinse pe spate, cu brațele de-a lungul corpului, pe abdomen sau cu o mână pe umăr. În unele morminte, erau depuse obiecte vestimentare și de podoabă specifice secolelor X-XI. Tot la Hansca - punctul Cordon, de această dată au fost identificate 4 morminte de înhumăție cu gropi rectangulare, adânci de 2,00-2,10 m, cu schelete orientate vest-est și cu brațele de-a lungul corpului. Un buton de bronz și observațiile stratigrafice datează aceste complexe arheologice în secolele X-XI³³.

NOTE:

1. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e.n. Contribuții arheologice și istorice la problema poporului român*, Iași, Editura Junimea, 1978, p. 68-69.
2. Ioan Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI- IX e. n.*, în *Carpica*, Bacău, XII/ 1980, p. 61.
3. *Istoria Românilor*, București, Editura Enciclopedică, 2001, vol. III, p. 71
4. Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 62-63
5. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 68-69; Idem, *Unele probleme privind evoluția culturii materiale din Moldova în secolele VI-X*, în *Carpica*, Bacău, II/ 1969, p. 258.
6. Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 64-65.
7. *Ibidem*, p. 68.
8. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 68-69; Idem, *Unele probleme privind evoluția...*, p. 258-261; *Istoria Românilor*, vol. III, p. 87-89, p. 155.
9. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 73; Idem, *Unele probleme privind evoluția...*, p. 261.
10. *Istoria românilor*, București, Editura Enciclopedică, 2001, vol. II, p. 645
11. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 73.
12. Idem, *Unele probleme privind evoluția...*, p. 261; *Istoria Românilor*, vol. II, p. 645-646.
13. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 102-103; *Istoria Românilor*, vol. III, p. 72.
14. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 104.
15. *Ibidem*, p. 105-106.
16. Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați de la origini până în secolul al XIV-lea*, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 1991, p. 162; *Istoria Românilor*, vol. III, p. 83 .
17. Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați...*, p. 165.
18. *Ibidem*, p. 165-166.
19. *Ibidem*, p. 163.
20. *Ibidem*, p. 167; Idem, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu pe teritoriul Moldovei*, în SCIV, tomul 19, nr. 2, 1968, p. 237; N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova de la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 311.
21. Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați...*, p. 167; Idem, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu...*, p. 237; *Istoria Românilor*, vol. III, p. 5, p. 74 .
22. Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați...*, p. 167.
23. Idem, *Unele probleme privind evoluția culturii materiale din Moldova...*, p. 265.
24. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 76.
25. Idem, *Creștinismul la est de Carpați...*, p. 172; *Apud G. F. Cebotarenko, Kalfa. Gorodišče VIII-X vv na Dnestre*, Chișinău, 1973, p. 73-75.
26. Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați*, p. 173; *Apud G. F. Cebotarenko, G. B. Fedorov, Pamjatniki drevnich slavjan (VI- XIII vv)*, Chișinău, 1974, p. 103-105.
27. Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați...*, p. 175; *Istoria Românilor*, vol. III, p. 247, p. 267.
28. *Istoria Românilor*, vol. III, p. 38.
29. Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați...*, p. 171.
30. *Ibidem*, p. 175.
31. *Ibidem*, p. 171-172.
32. *Ibidem*, p. 168; *Apud G. B. Fedorov, G. F. Cebotarenko, M. S. Velikanova, Braneštzi mogil'nik X-XI vv*, Chișinău, 1984.
33. Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați...*, p. 171.